

СТОРІНКА РЕЦЕНЗЕНТА

УДК 930

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.1\(25\).282](https://doi.org/10.33782/eminak2019.1(25).282)

ΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΘΟΣ ΠΟΝΤΙΪΣΚΟΓΟ ΕΛΛΙΝΑ

[рец.]: Ручинская О.А. **Культура и общество греческих городов Северного Причерноморья (VI в. до н.э. – IV в. н.э.)**. Харьков: Майдан, 2017. 286 с.

Вікторія Котенко

Національний музей-заповідник українського гончарства (Опішне, Полтавська обл, Україна)

e-mail: kotenvovikt@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9172-1062>

Вивчення соціально-культурної історії суспільств, які заселяли територію України у давнину, є важливим вектором сучасної вітчизняної історичної науки, як і гуманітаристики у цілому. Теми, пов'язані з реконструкцією побуту стародавніх спільнот, є популярними, однак дуже складними, адже передбачають фундаментальну працю дослідника з усіма можливими видами історичних джерел, перегляд історіографічних постулатів уникнення упередженості.

Дослідження О.А. Ручинської присвячене висвітленню світогляду елінів Північного Причорномор'я, які у процесі Великої грецької колонізації з VI ст. до н.е. щільно заселили прибережні території Таврики та Північно-Західного Причорномор'я. Для своєї роботи автор обрала населення полісних центрів (міст), на прикладі яких, на її думку, об'єктивно можна описати особливості понтійського варіанту античної культури (с. 16). Структура, запропонована автором, є стрункою та послідовною: аргументація актуальності роботи чітко викладена у вступній частині, а наступні три розділи послідовно розкривають особливості розвитку культури грецьких центрів Північного Причорномор'я, передусім її духовний елемент і такий феномен як мусичне виховання

тура, запропонована автором, є стрункою та послідовною: аргументація актуальності роботи чітко викладена у вступній частині, а наступні три розділи послідовно розкривають особливості розвитку культури грецьких центрів Північного Причорномор'я, передусім її духовний елемент і такий феномен як мусичне виховання

(літературна, музична, театральна творчість). Хронологічні рамки роботи охоплюють весь античний (грецький і римський) період в історії даного регіону, тому дослідження виглядає цілісним і завершеним. Дещо неупорядкованим може здатися виклад всіх пунктів книги не за звичним хронологічним принципом, однак у самому тексті автор чітко визначає всі переломні моменти від пізньої архаїки до пізнього римського часу в культурі населення центрів Північного Причорномор'я.

Безперечною заслугою О.А. Ручинської є титанічна робота з різною категорією джерел задля створення комплексної картини грецького життя на берегах Понту Евксинського. Раніше ж такі узагальнюючі дослідження були представлені переважно колективними працями, адже володіння інформацією про різні за характером поліси та вміння оперувати різноплановими джерелами є дуже складною задачею, з якою автор впоралася досконало у межах означеної теми.

На відміну від археологічних за характером робіт, які спрямовані на вивчення, передусім, матеріальної культури еллінів, дослідження О.А. Ручинської є «антропоцентричним» і спрямоване на вивчення «грецької душі». Саме тому дана монографія є необхідною для ознайомлення всім, хто професійно займається античною історією й археологією, адже без розуміння ментальності давнього грека не можна об'єктивно трактувати речі матеріальної культури, яка була досить специфічною.

У роботі підняті актуальні теми, пов'язані зі специфікою регіону. Автор абсолютно вірно відзначила особливість північнопричорноморських центрів у тому, що вони постійно знаходилися під впливом варварів (с. 13, 23, 184). Однак ці міжетнічні контакти потребують більш детального вивчення, адже вони проявилися не лише у культурній сфері, а й в економічній і політичній, завдяки чому місцеві поліси й виокремилися у самостійний історико-культурний регіон античного світу. Однак традиційна антична культура безперечно домінувала у середовищі переселенців, що автор переконливо продемонструвала у своєму дослідженні.

Однак варто не погодитися з поглядами автора на те, що у культурному плані центр полісу різко відрізнявся від хори, де побут був звичайно скромніший, але, як це видно за археологічними джерелами, принципово не відрізнявся від міського, а подекуди й більше зберігав свою автентичність. Крім того, автор активно залучає до аналізу матеріали малих міст Боспору, однак на сторінках монографії майже немає інформації про культуру Керкінітіди та Калос Лімена, які у межах Херсонеського полісу безперечно мали міську інфраструктуру та вже досить добре представлені в археологічному плані.

Незважаючи на те, що специфіка даної теми передбачає, насамперед, глибокий аналіз письмових джерел, автором досить широко залучено археологічна матеріали: кераміку, вівтарі, поховальний інвентар тощо. Це додає роботі певної комплексності, адже у поєднанні з писемними джерелами була отримана авторська інтерпретація речей. Єдиним побажанням у роботі зі знахідками та картами, які представлені в об'ємному ілюстративному ряді монографії, є вказувати джерело, звідки взято дане зображення.

Намагаючись створити цілісну картину розвитку грецької культури у Північному Причорномор'ї (що, безперечно, вдалося), автор дещо нівелювала різницю між полісами (Ольвією, Боспорським царством і Херсонесом Таврійським), акцентуючи увагу, переважно, лише на їх відмінності у приналежності до іонійської чи дорійської колонізації. Між тим, археологічні джерела засвідчують суттєві відмінності не тільки у характері будівництва, що автором розкрито у достатній мірі, а й

у місцевому керамічному виробництві тощо. Ці елементи лише опосередковано дотичні до даної теми, однак саме локальні відмінності грецьких полісів роблять Північне Причорномор'я строкатим у культурному відношенні, й тому привабливим у науковому плані.

Безперечним плюсом даної роботи є активне залучення автором у тексті давньогрецької термінології на позначення матеріальних і нематеріальних речей, а також присутність параграфу з інформацією про мову північнопричорноморських еллінів (с. 182-184). Саме у таких принципових деталях автору вдалося розкрити самотність понтійських полісів, «оживити» пересічного мешканця античного міста. Такий стиль написання не лише розширив пізнавальний потенціал книги, а й створив відповідну атмосферу для читача. До подібних позитивних моментів варто також додати унікальні відомості про систему виховання громадян, дозвілля, піклування про здоров'я тощо. Саме такими елементами дана книга суттєво доповнює вже класичні для античної історіографії роботи А.С. Русяєвої, М.В. Скржинської, В.В. Крапівіної й інших.

Висновки автора є чіткими та переконливими. За словами О.А. Ручинської, на берегах Понту Евксинського були засновані і продуктивно функціонували своєрідні, але самодостатні у культурному плані поліси. Їх розвиток відбувався в єдиному руслі з цивілізацією материкової й острівної Греції, про що свідчать проаналізовані автором письмові й археологічні джерела. Власне у тій мірі, в якій взагалі можливо зобразити нематеріальну сферу життя громадянина в античний час, автор розкрила дану тему максимально глибоко і, що не менш важливо, доступно.

Таким чином, впевнено можна говорити, що монографічне дослідження О.А. Ручинської «Культура и общество греческих городов Северного Причерноморья (VI в. до н.э. – IV в. н.э.)» містить у собі підсумковий, хрестоматійний матеріал, який є обов'язковим для ознайомлення широкому колу фахових дослідників. Тому дана робота безперечно займе чільне місце в історіографії античності та стане настільною книгою спеціаліста-гуманітарія.

Viktoria Kotenko

(National Museum-Reserve of Ukrainian Pottery, Opishne, Poltava region, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9172-1062>

Καλοσ Καί Αγάθος Pontian Hellene

Reviews on the monograph: Ruchinskaia O.A. Culture and Society of the Greek Cities of the Northern Black Sea Region (VI century BC – IV century AD). Kharkiv: Maidan, 2017, 286 p.

Keywords: worldview of the Hellenes, historiography, the Northern Black Sea, Greek cities, culture

Надійшла до редакції / Received: 04.02.2019

Схвалено до друку / Accepted: 13.03.2019